

УДК 811.111:81'25

Волченко О.М., Мороз Т.О.

Миколаївський національний університет імені В.О. Сухомлинського

НЕОЛОГІЗМИ ЯК ОБ'ЄКТ ПЕРЕКЛАДУ

Анотація. Статтю присвячено проблемі вивчення особливостей відтворення англійських неологізмів українською мовою. Неологізм розглядається як будь-яке слово або вислів, які з'явилися в мові на сучасному етапі її розвитку і новизна яких усвідомлюються мовцями. Також подано теоретичні відомості про способи творення, види та функції неологізмів. Визначено етапи та способи перекладу неологізмів (транскрибування, транслітерація, калькування, описовий переклад, напівкалькування з транскрибуванням, пряме включення та подвійний переклад) на матеріалі англо-українського словника «Інновації у словниковому складі англійської мови початку XXI століття». Зроблено висновок про те, найуживанішим засобом перекладу неологізмів є описовий переклад, який найоптимальніше та найкоректніше передає значення слів.

Ключові слова: неологізм, спосіб перекладу, транскрибування, транслітерація, калькування, описовий переклад, пряме включення.

Volchenko Olha, Moroz Tetiana

Mykolaiv V.O. Sukhomlyskyi National University

NEOLOGISMS AS AN OBJECT OF TRANSLATION INVESTIGATION

Summary. The article is focused on the problem of studying the peculiarities of rendering English neologisms into Ukrainian. The term “neologism” is viewed as any word or expression that has appeared in the language at the present stage of its development and whose novelty is understood by the speakers. Also theoretical information on ways of formation, types and functions of neologisms is given. The stages and methods of translation of neologisms (transcription, transliteration, loan translation, descriptive translation, direct inclusion and double translation) have been determined. Transliteration is representation of the spelling of the foreign word with the target language letters. Transcription is representation of the pronunciation of the foreign word with the target language letters. Loan translation is formation of a new word or word combination according to the structure of source word or word combination. Explicatory translation is a complex change in which a source language unit is replaced by a target language word combination describing or defining its meaning. Direct inclusion is the use of the original word spelling in the target language. Double translation is the simultaneous use of transcription/transliteration and the description of the neologism meaning, which is given in the text itself or in the notes. The basis for the investigation is the English-Ukrainian dictionary “Innovations in the vocabulary of the English language of the beginning of the XXI century” by Yu.A. Zatsnyi and A.V. Yankov. The authors make the conclusion that the most common means of translating neologisms is the explicatory translation, which transmits the meaning of source words in the most optimal and correct way. The preferable usage of this translation way stresses that most neologisms borrowed from a foreign language culture have no correspondences in the target language, and their meaning can be reproduced with a detailed and substantiated explanation.

Keywords: neologism, the way of translation, transcription, transliteration, loan translation, explicatory translation, direct insertion (inclusion).

Постановка проблеми. Інтенсивний розвиток суспільства, науки, техніки, різноманітні зміни соціального життя спричиняють появу великої кількості нових реалій та понять, що потребують номінації, тому будь-яка мова характеризується динамічністю, що виявляється в інноваційних лексико-семантичних процесах, які демонструють абсолютний прогрес, пов'язаний з реалізацією нових можливостей мовної системи.

Проблема перекладу неологізмів є однією з найскладніших у міжкультурній комунікації, оскільки відбиває національно-культурну специфіку мови і мовленнєвої діяльності. В.І. Заботкіна, Є.В. Розен, Х.Р. Ткач та Л.В. Царьова вивчають її функціональний аспект, досліджуючи способи утворення неологізмів. Особливості відображення неологізмів засобами цільової мови перебувають у центрі уваги таких дослідників, як І.В. Андрусак, О.М. Білоус, О.М. Бондаренко, О.М. Головка, Ю.А. Зацний, Ж.В. Колоїз, А.О. Кульчицька, А.Є. Левицький, О.В. Ребрій, А.О. Черневич, А.В. Янков та О.А. Ясинецька.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз наукових джерел [1; 2; 4; 5; 8; 9; 10] засвідчує, що у широкому сенсі терміном «неологізм» позначається будь-яке слово, а також його окреме значен-

ня, вислів, які з'явилися в мові на сучасному етапі її розвитку і новизна яких усвідомлюються мовцями (загальномовні неологізми) або були вжиті тільки в якомусь акті мовлення, тексті чи мові певного автора (індивідуально-авторські неологізми). Необхідно зазначити, що приналежність слів до неологізмів є відносним і те, «що було неологізмом сто років тому (літак, льотчик) або пізніше (телебачення, супутник) вже не є таким зараз саме в силу розвитку суспільства, науки та техніки, а отже, і мови» [7, с. 21].

Мета статті. У цій статті ми поставили за мету проаналізувати способи відтворення неологізмів українською мовою.

Виклад основного матеріалу. На думку Ю.А. Зацного, дослідження неологізмів засвідчує, що нова лексика утворюється здебільшого з власного матеріалу шляхом словотворчих операцій та переосмисленням вже існуючих одиниць [5].

Як вважає Л.В. Царьова, неологізми відзначаються особливою мінливістю та з'являються в культурах, які швидко змінюються, та в різних сферах діяльності людини, пов'язаних з відтворенням інформації. Вони часто утворюються через комбінацію вже існуючих слів – складені іменники, прикметники, або появою нових унікальних суфіксів і префіксів у словах, які вже існують. «Неологізми також

можуть виникати за допомогою абрєвіації та акронімів, римування існуючих слів або просто через гру слів» [10, с. 340]. Також дослідниця зазначає, що номінативно-експресивні неологізми особливо швидко виникають (так само й зникають) у розмовній мові, передусім у жаргонах. Вони з'являються в мові: по-перше, як власне новотвори – шляхом словотворення на основі наявних у даній мові морфем (*вогнеборець* – пожежник), переосмислення слова та лексикалізації словосполучення; по-друге, як відносні новотвори – внаслідок запозичення мовних одиниць з іноземних мов (*бутик, євровалюта*).

На думку С.Ф. Соколовської, неологізми можна охарактеризувати як норму особливого роду, яка має свої типові закономірності: актуальність, регулярність і повторюваність її окремих лексичних одиниць [8, с. 199].

Х.Р. Ткач вважає, що «у мовознавстві розрізняють внутрішньомовні та зовнішньомовні шляхи неологізації» [9, с. 205]. До перших належать неологізми, утворені стандартними продуктивними засобами словотвору: основокладанням, деривацією, афіксацією та скороченням. Лексеми, утворені цими способами, складаються з уже наявних в мові елементів, а їх новизна полягає в особливому вияву нового смислу. До других належать запозичення з інших мов, які асимілюються відповідно до норм правопису та граматики цільової мови.

А.О. Черневич та О.М. Бондаренко зазначають, що «афіксація, абрєвіація, телескопія, словоскладання та конверсія залишаються основними способами створення морфологічних неологізмів. Поява семантичних неологізмів регулюється дією закону економії мовних засобів, що зменшує кількісний приріст лексичних одиниць і спрямовує номінативну діяльність на вторинну номінацію – веде до переосмислення вже наявних у мові номінативних засобів» [2, с. 127].

Узагальнюючий підхід до проблеми відображено у дослідженні О.А. Ясинецької, яка стверджує, що збагачення будь-якої мови реалізується такими категоріями інновацій, як: 1) транснамінації (раніше відоме значення втілюється у новій формі); 2) семантичні інновації (нове значення позначається формою, вже наявною в мові); 3) семантичні переосмислення (існуюча/стара форма позначає значення, яке мало іншу форму вираження); 4) власне неологізми (нове значення виражається новою формою); 5) паронімічні неологізми (нове значення виражається новою формою на основі гри слів); 6) ескалації (розширення значення позначається розширенням вже відомої форми) [11].

Аналіз наукових розвідок сучасних перекладознавчих досліджень [3; 7; 11] дозволяє виділити два основних етапи процесу перекладу неологізмів. На першому етапі відбувається з'ясування значення неологізму (коли перекладач або звертається до останніх видань англійських тлумачних (енциклопедичних) словників, або з'ясовує значення нового слова, враховуючи специфіку його структури та контексту).

На другому етапі реалізується власне переклад засобами української мови з урахуванням того, що неологізми, як зазначає О.М. Білоус, притаманна багатогранна прагматика, оскільки на етапі породження нового слова його семантика супроводжується прагматичними параметрами його первинного контексту. Крім зазначених компонен-

тів, науковець також додає, що прагматика нових слів кодує індивідуальний намір мовця, а також ефект «несподіваності» та «здивування». Компонент «несподіваності» пов'язаний з прагматикою мовця, у той час, як компонент «здивування» спрямований на слухача, який виражає реакцію на новоутворення. Перекладач, добираючи відповідники, має враховувати прагматичні особливості адресата, його професійний статус, вік, стать, етнічну належність, емоційне ставлення до висловлювання тощо [1].

Проведене дослідження дало змогу з'ясувати, що неологізми під час перекладу відтворюються такими засобами, як транскрибування, транслітерація, калькування (запозичення), описовий переклад, напівкалькування з транскрибуванням, пряме включення та подвійний переклад.

Транскрибування – це передача буквами мови перекладу правильної вимови слова мови оригіналу.

Транслітерація – це спосіб перекладу, який полягає у передачі правопису слова мови оригіналу буквами мови перекладу.

Калькування передбачає заміну складових частин, морфем або слів (на випадок стійких словосполучень) оригіналу їх лексичними відповідниками у мові перекладу.

Напівкалькування з транскрибуванням є комбінованим способом перекладу, який включає транскрибування нового компонента та калькування іншого елемента.

Описовий переклад – це засіб, який застосовується для пояснення образної асоціації та уникнення невлучного і незрозумілого для реципієнта перекладу буквализму.

Пряме включення – це прийом, який представляє собою використання оригінального написання слова мови оригіналу в мові перекладу.

Подвійний переклад – одночасне використання транскрибування, транслітерації або калькування та повного опису значення неологізму, яке дається в самому тексті або у примітках.

Матеріалом нашого дослідження слугували 200 неологізмів, пов'язаних зі сферами Інтернету та засобів масової інформації, які було відібрано з англо-українського словника «Інновації у словниковому складі англійської мови початку XXI століття» Ю.А. Зацного та А.В. Янкова [6].

У процесі аналізу було з'ясовано, що найчастіше при перекладі застосовувалися такі засоби, як описовий переклад, калькування, подвійний переклад та транслітерація.

При перекладі 159 неологізмів застосовувалися описовий переклад, що складає майже 79%. Цей засіб використовувався тоді, коли у мові перекладу не існувало подібного образу, тому його слід було передати за допомогою ретельного та лаконічного опису так, щоб у реципієнта виникло правильне предствлення про конкретне явище або предмет іншомовної культури. Наприклад, *cyberslacker* – «людина, яка використовує службовий Інтернет для власних цілей», *text-stalking* – «надойдливе переслідування текстами погрожуючого характеру через Інтернет», *webpreneur* – «людина, яка започатковує бізнес на сайті», *cyberweapons* – «засоби, які використовують кібертерористи», *emoticon* – «умовний малюнок-символ на моніторі комп'ютера, який передбачає настрої віртуального співрозмовника».

Другим засобом перекладу за частотою вживання є подвійний переклад, завдяки якому було передано значення 21 неологізму, що складає 10%. Потреба у цьому методі з'являлась тоді, коли одного засобу було недостатньо для того, щоб пояснити нове для культури реципієнта слово, тому окрім транслітерації, транскрибування або калькування для означення одиниці мови вживався описовий переклад. Наприклад, *nursing informatics* – «сестринська інформатика», «наука, яка виникла на стику медицини, комп'ютерної науки й інформатики, яка допомагає лікарям у догляді за хворими» (калькування та описовий переклад), *cyberpunk* – «кіберпанк», «користувач оригінальними комп'ютерними програмами» (транскрибування та описовий переклад); *internet ghetto* – «інтернет гетто», «стан людей, позбавлених можливості користуватися комп'ютерною технікою» (транскрибування та описовий переклад).

Калькування як спосіб перекладу неологізмів було вжито у 19 прикладах. Наприклад, *jihād site* – «джихадівський сайт», *digital warfare* – «сучасна війна», *counterintuitive question* – «обдумане запитання» та *American exceptionalism* – «американська винятковість».

Найменш вживаним серед інших засобів перекладу неологізмів є транслітерація, яка була використана, наприклад, при передачі слова *cyberterrorism* – «кібертероризм».

Висновки і пропозиції. Отже, найуживанішим засобом перекладу неологізмів, пов'язаних з Інтернетом та засобами масової інформації, є описовий переклад, який найоптимальніше та найкоректніше передає значення слів та засвідчує, що більшість запозичених з іншомовної культури образів не мають відповідників у цільовій мові, а їх значення можна відтворювати за допомогою детального та обґрунтованого пояснення.

Список літератури:

1. Білоус О.М. Неологізми: способи утворення та перекладу (на матеріалі концепту «Вибори» німецькою мовою). *Вісник Сумського державного університету*. 2006. № 11(95). Том 1. С. 136–142.
2. Бондаренко О.М., Черневич А.О. Англійські неологізми: нове у використанні способів утворення. *Вісник Запорізького національного університету*. 2010. № 1. С. 127–131.
3. Волченко О.М. Індивідуально-авторські неологізми як перекладознавча проблема. *Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія : Філологія (Мовознавство)*. Вінниця, 2018. Випуск 27. С. 116–124.
4. Жулінська М.О. Концептуальна парадигма інформаційних неологізмів (на матеріалі сучасної англійської мови). Автореф. дис. ... канд. філол. наук : спец. 10.02.04 – германські мови. Київ, 2011.
5. Зацний Ю.А. Неологізми англійської мови 80-90-х років ХХ століття. Запоріжжя : РА «Тандем-У», 1997. 396 с.
6. Зацний Ю.А., Янков А.В. Інновації у словниковому складі англійської мови початку ХХІ століття : англо-український словник. Вінниця : Нова книга, 2008. 360 с.
7. Слепович В.С. Курс перевода : Учебное пособие. Минск : ТетраСистемс, 2002. 272 с.
8. Соколовська С.Ф. Лексичні зміни в аспекті нормалізаційних процесів. *Вісник Житомирського державного університету імені І. Франка. Філологічні науки*. 2008. Випуск 40. С. 198–201.
9. Ткач Х.Р. Новоутворення та неологізми у сферах бізнесу й обслуговування (на матеріалі німецьких фахових текстів). *Лінгвістика. Збірник наукових праць*. 2011. № 2(23). С. 203–211.
10. Царьова Л.В. Англійські, українські та російські неологізми у соціолінгвістичному аспекті. *Наукові записки. Серія : Філологічні науки (мовознавство)*. 2008. Випуск 75(2). С. 339–342.
11. Ясинецька О.А. Переклад нових англомовних публіцистичних метафор українською мовою : автореф. дис. ... канд. філол. наук : спец. 10.02.16 – перекладознавство. Київ, 2009.

References:

1. Bilous O.M. (2006). Neologisms: ways of formation and translation (on the basis of the concept "Election" in German). *Visnyk Sumskoho derzhavnoho universytetu*, № 11(95), vol 1, pp. 136–142.
2. Bondarenko O.M., Chernevych A.O. (2010). Anhliiski neologizmy: nove u vykorystanni sposobiv utvorennia [English neologisms: new ways of formation]. *Visnyk Zaporizkoho natsionalnoho universytetu*, № 1, pp. 127–131.
3. Volchenko O.M. (2018). Indyvidualno-avtorski neologizmy yak perekladoznavcha problema [The author's neologisms as the translation problem]. *Naukovi zapysky Vinnytskoho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu imeni Mykhaila Kotsiubynskoho. Seriya : Filolohiia (Movoznavstvo)*, vol. 27, pp. 116–124.
4. Zhulinska M.O. (2011). Kontseptualna paradyhma informatsiinykh neologizmiv (na materialy suchasnoi anhliiskoi movy) [Conceptual paradigm of information neologisms (a study of modern English)] (PhD Thesis). Kyiv: *Taras Shevchenko National University of Kyiv*.
5. Zatsnyi Yu.A. (1997). Neologizmy anhliiskoi movy 80-90-kh rokiv XX stolittia [Neologisms of the English language of the 80's and 90's of the twentieth century]. Zaporizhzhia : RA «Tandem-U».
6. Zatsnyi Yu.A., Yankov A.V. (2008). Innovatsii u slovnykovomu skladi anhliiskoi movy pochatku XXI stolittia : anhlo-ukrainskyi slovnyk [Innovations in the vocabulary of the English language of the beginning of the XXI century: the English-Ukrainian dictionary]. Vinnytsia : Nova knyha.
7. Slepovich V.S. (2002). Kurs perevoda : Uchebnoe posobie [Translation course: Tutorial]. Minsk : TetraSistems.
8. Sokolovska S.F. (2008). Leksychni zminy v aspekti normalizatsiinykh protsesiv [Lexical changes in the aspect of normalization processes]. *Visnyk Zhytomyrskoho derzhavnoho universytetu imeni I. Franka. Filolohichni nauky*, vol. 40, pp. 198–201.
9. Tkach Kh.R. (2011). Novoutvorennia ta neologizmy u sferakh biznesu y obsluhovuvannia (na materialy nimetskykh fakhovykh tekstiv) [Neologisms in the fields of business and service (on the material of German professional texts)]. *Linhvistyka. Zbirnyk naukovykh prats*, № 2(23), pp. 203–211.
10. Tsarova L.V. (2008). Anhliiski, ukrainski ta rosiiski neologizmy u sotsiolinhvistychnomu aspekti [English, Ukrainian and Russian neologisms in the sociolinguistic aspect]. *Naukovi zapysky. Seriya : Filolohichni nauky (movoznavstvo)*, vol. 75(2), pp. 339–342.
11. Yasynetska O.A. (2009). Pereklad novykh anhlo-movnykh publitsystychnykh metarafor ukrainskoiu movoiu [Translation of new publicistic metaphors of the English language into Ukrainian] (PhD Thesis). Kyiv : *Taras Shevchenko National University of Kyiv*.